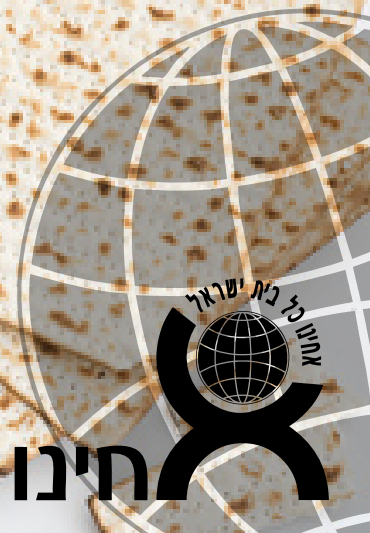

הגדה של פסח

מאת הרב שלמה גרינבוים - מרצה בכיר בענייני יהדות ואקטואליה 0527-886611

© כל הזכויות שמורות

3	איסור אכילת מצה בערב פסח.....
3	טעמי האיסור.....
3	זמן האיסור.....
3	איסור אכילה ושתיה בערב פסח.....
4	תענית בכורים.....
5	איסור מלאכה בערב פסח.....
5	טעם לאיסור המלאכות לאחר חצות.....
5	שולחן הסדר.....
6	הטעמים לבגד לבן (קיטל).....
6	החירות בליל הסדר.....
7	מצוות שתיית ארבע כוסות.....
8	יין לארבע כוסות.....
9	סוגי היינות.....
9	הקערה.....
9	הסדר שמניחים בקערה.....
10	הכנת ב' תבשילין.....
10	מצוות הלילה.....
11	הסיבה.....
12	אם אשה חייבת בהסיבה.....
12	מתי צריך להסב.....
13	דברים שאין צריכים הסיבה.....
13	שמות הלילה.....
14	סימני הסדר.....

14		"קדש"
15		"ורחץ"
16		הטעמים שמחמירים בנטילה בליל פסח.
16		"כרפס"
18		"יחץ"
18		חטיפת האפיקומן
18		"מגיד"
18		טעמי מצוות סיפור יציאת מצרים
24		עשר המכות
26		"רחצה"
27		"מוציא – מצה"
28		"מרור"
28		הטעם שצריך לטובלה בחרוסת
28		דיני אכילת המרור
29		"כורך"
29		"שולחן עורך"
29		"צפון"
30		"ברך"
30		"הלל"
30		כוס חמישית
31		שתיית היין מכוסו של אליהו
31		"נרצה"

פסח פסח

איסור אכילת מצה בערב פסח

בערב פסח אין לאכול מצה¹.

טעמי האיסור

1. כדי שיהא היכר לאכילתה בערב.
2. מצה הוקשה לקרבן פסח, וכשם שקרבן פסח אסור באכילה בערב פסח כך הדין במצה.
3. כדי שיאכל מצה בלילה **לתיאבון**.
4. ועוד שנרמז במש"כ בתורה "בערב תאכלו מצות" ודרשו רבותינו בערב ולא ביום.

זמן האיסור

נחלקו הפוסקים אם איסור אכילת מצה חל מליל י"ד בניסן או רק ביום י"ד, וכן דעת רוב הפוסקים.
יש מהפוסקים שכתבו שביום האיסור מעלות השחר, וי"א שהאיסור אינו נוהג אלא משעת איסור חמץ ואילך, ולהלכה אין לאכול מצה בערב פסח החל מעלות השחר.

איסור אכילה ושתייה בערב פסח.

יש אומרים שאין לאכול פת (מצה עשירה) מחצות היום וי"א דאסור החל משעה עשירית של היום, אולם מותר לאכול פירות וירקות, וכן בשר דגים ובצים בין חיים ובין מבושלים, אך יזהר שלא ימלא כריסו מהם כדי שיאכל בלילה את המצה לתיאבון.

טעמי האיסור:

1. משום הידור מצוה שיאכל בלילה מצה לתיאבון.
2. כדי שלא יאכל את המצה בלילה אכילה גסה (שאינה בכלל אכילה) ואין יוצאים בה ידי חובה.

1. ועל כך נאמר האוכל מצה בערב פסח הרי הוא כבא על ארוסתו בבית חמיו, וביארו המפרשים שרעיון הדברים הוא שכשם שפלה בלא ברכות השבע ברכות הרי היא אסורה לבעלה כנידה, כן האוכל מצה בערב פסח הרי הוא כגרגרן שמקדים לאכול מצה קודם שבירך עליה שבע ברכות והם: יין, קידוש, זמן, בורא פרי האדמה (על הכרפס), כוס שניה שמברך עליה לאחר ההגדה, והמצה שטעונה ב' ברכות "המוציא" וי"על אכילת מצה".

3. ויש שכתבו הטעם כדי שיאכל בערב הרבה מצות, שיש מצוה להרבות באכילת מצה גם אחר שאכל כזית.

תענית בכורים.

הבכורים מתענים בערב פסח, זכר לנס שנעשה לבכורי ישראל שפדאם ה' בשעה שנגף בכורי מצרים בליל פסח, אכן לפי שנחלשו הדורות, והצום עלול למנוע מהבכורים לערוך הסדר כהלכתו, נוהגים הבכורים להפסיק התענית בערב פסח ע"י השתתפות בסעודת מצוה כגון ברית מילה ופדיון הבן, ובזמנינו נוהגים הבכורים להשתתף בסעודת סיום מסכת, והטעם שמועיל לפוטרו מן הצום, לפי שיום שמסיימים בו מסכת נחשב ליום טוב וליום שמחה.

יש שמקשים מה טעם לתענית בכורים זכר להצלתם, אדרבא, יש לקבוע יום שמחה והודאה על הצלתם ולא להתענות ? ויש לומר כי בימי יציאת ישראל ממצרים צמו הבכורים, אף שהבטיח להם הקב"ה שיפסח על בתי בני"י, מ"מ חששו לקיטרוג, ולזכר אותו הצום קבעו הצום לדורות, ועוד כי משעה שניצלו הבכורים ממכת בכורות הוקדשו לעבודת בית המקדש, אך לא נשארו בקדושתם בגלל חטא העגל, והועברה מהם העבודה ונתנה ללויים, ולפי שבבית פסח, הזמן שבו נתקדשו הבכורים, מתעורר עליהם קטרוג שלא נשארו בקדושתם, ולפיכך יש לצום בערב פסח כדי להראות שהם שבים בתשובה וראויים לעבודת המקדש.

איסור מלאכה בערב פסח.

ער"פ אחר חצות אסור בעשיית מלאכה, והעושה מלאכה משקמים אותו ואינו רואה סימן ברכה באותה מלאכה, ומשום כך יש להקפיד להסתפר לכבוד החג ולטיול את הציפורניים קודם חצות היום.

טעם לאיסור המלאכות לאחר חצות.

1. לפי שיום זה הוא זמן שחיטת הפסח ויום שמביאים בו קרבן נחשב ליו"ט, ולפי שזמן הקרבת הפסח הוא מחצות היום, לכן אין איסור אלא מחצות היום.
2. לפי שבערב פסח צריך לטרוח בהכנת מצוות הלילה ולא בדברים אחרים.

שולחן הסדר.

יש להכין שולחן הסדר מבעוד, ואף שענין זה שייך בכל ערב שבת וכן ראוי לעשות בכל ערב יו"ט שכבוד החג הוא שימצא אדם שולחנו ערוך בבואו מבית הכנסת, ומנהג יפה לכבד יו"ט כמו שבת, מ"מ בערב פסח יש חיוב מיוחד בהכנת השולחן מבעוד" מפני הטעמים דלהלן:

1. כדי לערוך הסדר מיד בבואו מבית הכנסת בעוד הילדים הקטנים ערים.
2. כדי שיאכל את האפיקומן קודם חצות.
3. בליל פסח יש לנהוג כבני חורין אשר שולחנם ערוך זמן רב קודם אכילתם.

יש להכין מבעוד" גם את היין לד' כוסות, הקערה והדברים שעליה, מצות מצוה, זרוע, ביצה, מרור, חרוסת, כרפס וחזרת, מי מלח, צרכי סעודה, אגוזים לתינוקות, נרות להדלקה ובגד לבן (קיטל).

הטעמים לבגד לבן (קיטל)

1. זכר לחירות.
2. לפי שהוא בגד מתים, ומטרתו כדי שלא תזוז דעתו עליו.
3. לפי שעם ישראל היה לבוש ביציאת מצרים כדוגמת המלאכים ולכן לובשים בגד לבן.

החירות בליל הסדר.

ליל הסדר נתייחד במנהגי חירות שונים לזכר גאולתנו ממצרים, וכדלהלן:

1. מכינים שולחן הסדר מבעוד יום.
2. מעטרים שולחן הסדר בכלים נאים.
3. לובשים בגד לבן.
4. יושבים בהסיכה.
5. שותים ד' כוסות של יין.
6. בעל הבית אינו מוזג את הכוס בעצמו.
7. בעל הבית אינו יוצא ליטול ידיו לכרפס ולסעודה וכדלהלן, אלא מגישים לו מים למקומו.
8. אוכלים כרפס טבול במי מלח כדי לעורר תאוות האכילה.
9. אומרים ההגדה בישיבה ולא בעמידה.
10. אומרים "כל דכפין" (כל מי שצריך) כדרך בני חורין שיכולים להזמין אחרים לסעודתם.
11. אוכלים בנחת כדרך בני חורין.

מצוות שתיית ארבע כוסות

ארבע כוסות הן כנגד ארבע לשונות של גאולה האמורות בתורה, (שמות ו) "והוצאתי", "והצלתי", "וגאלתי", ולקחתי".

ארבעה ענינים שונים מצינו בד' הגאולות, וכל פרט ופרט הוא ענין שלם בפני עצמו, וראוי להודאה מיוחדת; "והוצאתי" - מבואר שיוציאם הקב"ה מתחת סבלות מצרים, כלומר שיקל מעליהם עבדותם, אבל אין במשמעותו שחרור גמור מן העבודה, ולכן נאמר "והצלתי" כלומר שהקב"ה יצילם שלא יעבדו בהם כלל, ברם עדיין ישראל היו נתונים תחת שלטון פרעה, והיו משועבדים לו, ועל זה נאמר "וגאלתי" ואף לאחר הגאולה ממצרים עדיין לא נחשבו ישראל כעם, וחסרה להם ההתקרבות אל ה', ולזה נאמרה ההבטחה של "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים", ומטעם זה תיקנו ד' כוסות של יין, כדי להודות לה' על ד' גאולות שנכללו בד' המאמרים, בדרך של לא זו אף זו, שאין אומרים שירה אלא על היין, ששירה נאמרת מתוך שמחה ועל יין נאמר "ויין ישמח לבב אנוש" ועוד שבשתיית יין מזוג יש בו משום דרך חירות.

פירוש נוסף מצינו, לפי שבארבעה דברים עינו מצרים את ישראל וביציאתם ממצרים נגאלו, א. עינו נפשם, שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה; ב. השפילו ערכם וביזו כבודם שנקראו עבדים; ג. חסרו ממונם וכמו שנאמר "וישימו עליו שרי מיסים"; ד. עינו את גופם.

וכנגד ד' עיניים הללו תיקנו ד' כוסות וכדלהלן:
כוס ראשונה - כנגד פדיון נפשינו, שבו אנו מקדשים את היום בקדושה ואומרים "אשר בחר בנו מכל עם וקדשנו במצוותיו.
כוס שניה - אומרים עליה את ההגדה ומספרים על יציאתנו מעבדות לחירות, משפלות ובזיון לכבוד ולגדולה.
כוס שלישית - אומרים עליה ברכת המזון, כדי לתת שבח והודאה להשם שהשביענו כל טוב ומילא צרכינו תחת היותינו עניים חסרי מזון.
כוס רביעית - אומרים עליה "שפוך חמתך אל הגויים", אשר שעבדו גופינו בעבודה קשה, והתאכזרו עלינו לכלותינו.

יין לארבע כוסות.

מצוה לחזר אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו, ואם היין הלבן משובח מהאדום, הלבן קודם וכן דעת בני אשכנז, אולם דעת הספרדים כי צריך לחזר אחר יין אדום אף אם הלבן משובח ממנו, אך אם אינו כל כך לבן והוא משובח מן האדום, לו

משפט הבכורה, אמנם הנותן צבע מאכל וכיוצא בזה כדי לעשות את צבע יין הלבן לאדום לא הועיל בזה כלום.

הטעמים ליין אדום.

1. הטעם שמצוה לחזר אחר יין אדום לפי ששבחו של יין כשהוא אדום.
2. זכר לדם שהיה פרעה שוחט ילדי ישראל.

סוגי היינות.

לכתחילה יש לטרוח להשיג יין שיש בו אלכוהול, לפי שהוא משמח לבב אנוש, ולד' כוסות צריך לשתות יין המשמח, והטעם לפי שצריך שהשתיה תהא עריבה וזהו דרך חירות, ויש שכתבו שלפ"ז מי שמיץ ענבים ערב לו יותר מיין, ישתה מיץ ענבים משום שבו הוא מקיים דרך חירות, אכן יש שכתבו שאין יוצאים במיץ ענבים לפי שצריך יין המשכר. חולה שאסור לו לשתות יין או מיץ ענבים, או מי שאין לו יין, יכול לשתות חמר מדינה, דהיינו משקה חשוב שמגישים לאורחים, ואפילו שאינו משכר, ונחלקו הפוסקים אם קפה, תה וחלב נחשב כחמר מדינה, ומשקאות קלים שעיקרם מים, דעת רוב הפוסקים דאינו נחשב כחמר מדינה.

הקערה.

הקערה שעל שולחן הסדר, לא הוזכרה במשנה ובתלמוד, ומקורה בדברי הראשונים, מניחים לפני בעל הבית בקערה: מרור, חרוסת, כרפס או ירק אחר ושני תבשילין.

הסדר שמניחים בקערה

נהגו העולם כמנהג האר"י הקדוש להניח בצורה של שני סגולים, כזה: , הזרוע מימין, הביצה משמאל והמרור תחתם באמצע, החרוסת תחת הזרוע, הכרפס תחת הביצה, החזרת (מרור לצורך הכורך) תחת המרור, והטעם לכך לפי שהזרוע והביצה הם זכר לקרבן פסח וקרבן חגיגה שהם עיקר מצוות הלילה² ולפיכך מקומם בראש הקערה, הזרוע שהיא כנגד הפסח מימין, והביצה שהיא כנגד החגיגה משמאל, ולפי שהמרור בא עם הפסח כמו שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו", לפיכך מניחים המרור למטה מן הזרוע שהוא זכר לקרבן פסח.

והחרוסת שהיא באה יחד עם המרור שמטבילים אותו בה, לפיכך היא מונחת תחתיו, וכן הכרפס צורך המרור הוא כמו החרוסת, שבברכתו יש לכוון על המרור, ועל כן הוא מונח בשורה אחת עם החרוסת תחת המרור.

והחזרת מונחת לבסוף מתחת לחרוסת ולכרפס, כיוון שמחזרת זו אוכלים לכורך שבא אחר המרור.

הכנת ב' תבשילין.

לאחר חורבן הבית תיקנו חז"ל להניח על השולחן בליל פסח, ב' תבשילין זכר לקרבן פסח ולקרבן חגיגה, ונוהגים לקחת לשני התבשילין בשר של זרוע עוף, וביצה, והטעם שעושים לקרבנות הנ"ל זכר, לפי שהפסח בא עם המצה והמרור, וכשאנו מקיימים מצוות מצה ומרור בליל פסח, ראוי להשלים הפסח החסר ע"י הזרוע כזכר לפסח, ולפי שהחגיגה באה עם הפסח לוקחים הביצה זכר לחגיגה.

נהגו האשכנזים לצלות הזרוע וגם הביצה (לפי שחוששים לדעה בגמ' שגם קרבן חגיגה אינו נאכל אלא צלוי), ודעת הספרדים לצלות הזרוע זכר לקרבן פסח שנאכל צלי, ולבשל הביצה זכר לחגיגה.

2 להלן יבואר משמעותם.

מצוות הלילה.

ארבע מצוות מיוחדות בסדר ליל פסח, שתיים מדאורייתא ושתיים מדרבנן, מדאורייתא - אכילת מצה וסיפור יציאת מצרים; מדרבנן - אכילת מרור ושתיית ד' כוסות של יין, בד בבד עם מצוות הלילה, תקנו חכמים מנהגים רבים כזכר לחירות ולקרבת פסח וקרבת חגיגה, וכדי להתמיה התינוקות שישאלו.

הסיבה.

כתב הרמב"ם "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר "ואותנו הוציא משם וגו'" ועל דבר זה ציווה הקב"ה בתורה "וזכרת כי עבד הייתי", כלומר, כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חרות".

מנהג קדום היה לישב על מיטה מוצעת בשעת הסעודה, ולאכול בהסיבה על הכר, ומנהג זה היה נהוג באנשי מעלה והכבוד, אבל בין אנשים פחותים מדלת הארץ, לא היו נוהגים בכך, ובפרט העבדים או המשרתים, שהיו עומדים על רגליהם לשרת המסובים, ולפיכך מצווים אנו בלילה זה לנהוג כמותם ולהתנהג בדרך חירות

ודעת הראב"ה שדווקא מלפנים שהיו רגילים בהסיבה כל השנה, היה בזה משום דרך חירות וחייבים היו להסב בליל פסח, אבל בזמננו הואיל ואין הרגילות להסב בסעודה כל השנה ולפיכך אין צריך להסב בליל הפסח.

אכן רוב הפוסקים לא קיבלו את דעתו ואף שבזמננו אין רגילים להסב בימות השנה כלל, מ"מ יש להסב בליל פסח מפני הטעמים הבאים:

1. שכיון שכך היה המנהג בימיהם אין לשנות את המנהג.
2. מצוה לעשות שינויים בליל פסח כדי שיראו הבנים וישאלו מה נשתנה, ואין לך שינוי טוב מהסיבה, לפי שאין רגילין בה כל השנה.

אם אשה חייבת בהסיבה

נחלקו הפוסקים אם אשה חייבת בהסיבה, ומנהג הספרדים שהנשים מסיבות, ומנהג האשכנזים שאינן מסיבות, ויש שכתב שגם בקהילות האשכנזים שלא נהגו הנשים להסב, המחמירה להסב תבא עליה ברכה

מתי צריך להסב

- יש אומרים שבכל ליל הסדר כשאוכל ראוי להסב, ובזמנינו לא מקפידים על כך.
- כשאוכלים מצה המצוה יש להסב, לפי שהמצה היא זכר לגאולה.
- כששותים ד' כוסות צריך להסב, (בעיקרון מספיק לשתות ב' כוסות, אלא שנחלקו בגמ' אילו כוסות וכדי לצאת יד"ח כל הדעות יש להסב בכולם).
- כשאוכלים כורך צריך להסב, משום שאוכלים את הכורך לצאת ידי דעת 'הלל' שהיה כורך מצה ומרור ואוכלם יחד, והלל הרי היה אוכל בהסיבה שהרי היה מקיים בו מצוות אכילת מצה.
- יש אומרים שאכילת מצה של אפיקומן אינה צריכה הסיבה, ויש אומרים שצריכה הסיבה, וכן ההלכה.

דברים שאין צריכים הסיבה

- כרפס - לדעת רוב הפוסקים אי"צ הסיבה, משום שאינו ממצוות האכילה של הלילה אלא כדי שישאלו הילדים "מה נשתנה".
- מרור - אינו בהסיבה, לפי שהוא זכר לשיעבוד.
- אמירת ההלל וההגדה וברכת המזון, אינה בהסיבה לפי שצריך לאומרם באימה וביראה.

שמות הלילה

ליל ט"ו בניסן נקרא הוא בשמות שונים בתורה ובחז"ל, ואלו הן:

- ליל פסח,
- ליל שימורים,
- ליל התקדש החג,
- ליל הסדר.

ליל פסח - על שם קרבן הפסח שמקריבים אותו בי"ד בניסן ועל שם שפסח הקב"ה על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים.

ליל שימורים - כמו שכתוב בתורה "ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לה', שימורים לכל בני ישראל לדורותם", ופירש רש"י הקדוש שימורים - מלשון שומר ומצפה, שהיה הקב"ה שומר ומצפה ללילה זה לקיים הבטחתו לישראל להוציאם ממצרים, ובאבן עזרא כתב שכיון שבלילה זה מצוה להרבות בסיפור יציאת מצרים ולמעט בשינה,

ממילא נקרא בלשון שימורים שאנו נעשים כשומרים המדירים שינה מעינינו.

ליל התקדש החג - בדברי עידוד הנותנים תקוה לעם ישראל על עתידו,

אומר הנביא ישעיה "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" וכוונת

הכתוב ששיר העתיד של גאולתנו באחרית הימים יהיה כליל

פסח, ליל התקדש החג, ולפי שכל קדושת החגים מסתעפת

מקדושת לילה זה, שהרי פסח נקרא ראש השנה לרגלים

דהיינו שכל הרגלים יונקים קדושתם מחג הפסח, וקדושת החג עיקרה בלילה הראשון, נמצא שבילילה הזה מתקדשים כל החגים, ולכן אמר הנביא "ליל התקדש חג", ולא חג הפסח או חג המצות, רמז לכל החגים.

ליל הסדר - בספרם של הראשונים נקרא סדר הלילה בשם "הסדר", ועל שם הסדר נקרא לילה זה "ליל הסדר", ורמז בתוכו כי כל מה שאירע לבני ישראל מאז נעשו לעם ביציאתם ממצרים ועד היום אין בו מקרה, כי אם כל הקורות הן בסדר ובהשגחת הבורא (מהר"ל).

סימני הסדר

הסימנים שהתקבלו בתפוצות ישראל קדש ורחץ וכו' מיוחסים לרש"י, ויש המיחסים אותם לאחד מבעלי התוס' רבי שמואל מפלייזא (מחזור ויטרי), וכיון שרבים הם דיני הסדר, לכם תיקנו רבותינו הראשונים סימנים הכוללים את סדר הלילה, כדי לדעת על פיהם לערוך הסדר כהלכתו, ככל משפטו וחוקתו.

ואלו הן סימני הסדר: קדש, ורחץ, כרפס, יחץ, מגיד, רחצה, מוציא, מצה, מרור, כורך, שולחן עורך, צפון, ברך, הלל, נרצה.

"קדש"

מוזגים לו כוס ראשונה, נוטלה בשתי ידיו, מחזיקה ביד ימינו ומקדש.

חיוב קידוש בשבת נלמד בתלמוד מהכתוב "זכור את יום השבת לקדשו" – זוכרהו על היין, ומנין שזכירה היא על היין, שנאמר "זכרו כיון לבנון" ועוד נאמר "נזכירה דודיך מיין", וכשם שמקדשים בלילי שבת, כך מקדשים בלילי ימים טובים, שכולם שבתות הם, ודרשה מיוחדת מצינו לקידוש בפסח שכתוב "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" ולומדים היקש "זכור זכור" משבת, שכשם שבשבת כתוב זכור את יום השבת לקדשו ולומדים חיוב קידוש כן בחג הפסח שכתוב בו זכור יש חיוב קידוש.

- אף שבקידוש של כל השנה מי שקשה לו לשתות יין יכול לקדש וליתן לאחר לשתות היין, בליל פסח שכוס של קידוש היא מד' כוסות, חייב המקדש בעצמו לשתות היין ככל המסובים.
- מנהג ראוי וטוב להימנע משיחה בטילה לאחר הקידוש עד אחר ההלל (של"ה הקדוש).

”וּמִחָץ”

נוטל ידיו לאכילת הכרפס הטבול במי מלח ואינו מברך על נטילת ידים.

נפסק בהלכה כי כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים, ומטעם זה נוטלים ידים לפני אכילת הכרפס אותו טובלים במי מלח, וכיון שנחלקו הראשונים אם צריך נטילה בזמן הזה לדבר שטיבולו במשקה, לכן יש ליטול הידים בלא ברכה.

נוהגים שבעל הבית נוטל ידיו אחר הקידוש על ידי אחר, דרך שררה וחירות, וטוב לחנך הקטנים בני שש שיטלו ידי בעל הבית.

ראוי שכל אחד יטול את ידיו, ובמקום שיש טרחה גדולה לכל המסובים לעזוב את מקומם כדי ליטול ידיהם, יש נוהגים שלא נוטלים אלא בעל הבית ושאר הציבור נוטלים ידיהם קודם הקידוש שאז אין כ”כ טרחה גדולה.

הטעמים שמחמירים בנטילה בליל פסח.

יש להקשות מה נשתנה ליל פסח מכל השנה שבו מקפידים ליטול ידים לדבר שטיבולו במשקה? וכמה תשובות נאמרו בזה;

- א. כדי שהתינוקות ישאלו מה נשתנה כאחד משאר השנים שעושים בלילה זה;
- ב. לדעת המקובלים לא רק איסור חמץ חמור מאד בימי הפסח, אלא כל עבירה חמורה מאד ופוגמת ועושה רושם בפסח יותר משאר ימות השנה, ולכן צריך ליזהר בפסח מלהיכשל באיסור יותר מבשאר ימות השנה;
- ג. כיון שקודם קיום מצוות הגדה והלל ראוי ליטול ידים ולכן מחמירים במיוחד בליל פסח ליטול ידים כבר קודם אכילת כרפס הטבול במשקה.

”כרפס”

לוקח מהכרפס פחות מכזית ומטבילו במי מלח ומברך בורא פרי האדמה, ומכוון בברכה זו לפטור גם את המרור, ואוכל בלא הסיבה, ויש נוהגים להסב.

אוכלים ירק טבול במשקה קודם הסעודה כדי לעשות היכר לתינוקות שישאלו, שהרי אין רגילים לאכול ירק קודם סעודה, עוד טעם אמרו לחיוב אכילת כרפס כדי לברך בורא פרי האדמה על הכרפס, ולפטור המרור מברכה, שאין לברך שתי ברכות על המרור לפי שאין עושים מצוות חבילות חבילות.

מדוע טובלים את הכרפס ? כדי שישאלו התינוקות גם למה טובלים את הכרפס, ועלינו לענות להם מהטעמים דלהלן:

1. אכילת ירק טבול קודם הסעודה היא דרך חירות, שכן נוהגים בני חורין כדי לעורר תאוות האכילה (מהרי”ל).
2. לפי שעדיין לא הגיע זמן הסעודה, שצריכים לומר קודם הגדה ולספר ביציאת מצרים, לכן אוכלים הירק קודם הסעודה שלא לשהות כל אותו הזמן בלא אכילה (גמרא).
3. הטיבול השני של מרור בחרוסת הוא העיקר, אלא שאם לא היה טובל אלא את המרור לא היה ניכר שטבול לשם מצוה, שהרי דרך בני אדם לטבול אוכלין באמצע הסעודה, ולכן תיקנו לטבול הירק קודם הסעודה, ובזה רומזים גם על הטיבול השני של המרור שאינו מחמת הסעודה אלא משום מצות חכמים.

רבים נוהגים לקחת לכרפס תפוח אדמה מבושל, ויש שמוסיפים לו מעט עלי פטרוזיליה, יש שנוהגים ליקח לכרפס, צנון, ובדיעבד אפשר בכל מיני ירקות שברכתם בורא פרי האדמה ומיני ירקות שאין דרך לאוכלם אלא דוקא בתוך הסעודה.

- יש אומרים לטבול הכרפס במי מלח, וכן המנהג וטעם המנהג משום שכוהני מצרים אסורים היו באכילת מלח, ולכן אנו טובלים במלח, רמז שאין אנו משועבדים יותר לחוקי מצרים.
- יש להזהר ולאכול פחות מכזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה.
- יש להיזהר שלא להפסיק בדברי חולין בין אכילת הכרפס לאכילת המרור, לפי שברכת הכרפס פוטרת את המרור.

"יחץ"

בוצע את המצה האמצעית לשתיים, את החלק הקטן מניח בין שתי המצות השלימות, ואת החלק הגדול מצניע לאפיקומן.

בוצעים את המצה קודם שאומרים את ההגדה, כדי לומר על המצה החצויה "הא לחמא עניא", שכן דרך העני לאכול מצה שבורה.

הטעם שחולקים אותה לחלק קטן ולחלק גדול, לפי שמהחלק הגדול אוכלים לפחות שני כזיתים, אחד לאכילת מצה ושני לאכילת אפיקומן.

חטיפת האפיקומן

בגמרא אמרו: ר' אלעזר אומר חוטפין מצות בליל פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו, והרמב"ם כתב "חוטפין מצה זה מיד זה כדי שיראו התינוקות וישאלו", ומכאן נתפשט המנהג של הילדים לחטוף מצת האפיקומן, שעל ידי זה לא ישנו ויתעוררו לשאול.

"מציץ"

מגלה את המצות ומגביה את הקערה ואומר בקול: הא לחמא עניא וכו'.

טעמי מצוות סיפור יציאת מצרים

בטעם מצוות סיפור יציאת מצרים כתב בספר החינוך: "שיזכור הניסים והעניינים שאירעו לאבותינו ביציאת מצרים ואיך לקח הקל יתברך נקמתנו מהם כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו, ועל כן אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפילותינו "זכר ליציאת מצרים" לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם וכי יש א-לוה קדמון חפץ ויכול פועל כל הנמצאות... כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים, הלא זה משתק כל כופר בחידוש העולם ומקיים האמונה בדיעת ה', וכי השגחתו ויכולתו בכללים ובפרטים כולם"³.

וברמב"ן (סוף פרשת בא) כתב "ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע וכופר, יצווה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו... והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלוקים... וכוונת כל המצוות שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו והיא כוונת היצירה... ואין א-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו".

יש מקשים לשם מה עלינו לספר ביציאת מצרים בזמנינו, והלא אף עתה משועבדים אנו כבגלות מצרים, וכתבו האחרונים משל לעני שהיה מחוסר לחם וגם נבער מדעת, האיר מזלו לפתע והעשיר, בכספו שכר לו תלמיד חכם שילמדו תורה ודעת, וזכה לתורה ולגדולה במקום אחד, לזכרון היום שמזלו החל להאיר לו פנים, קבע לו חג מידי שנה בשנה, לימים התהפך הגלגל ושב להיות עני כבתחילה, אך את יום גדולתו המשיך לחגוג שכן למרות שאבד את כספו, מכל מקום התורה שרכש בכספו נשארה לו לנצח.

והנמשל: אף שלאחר יציאת מצרים עדיין אנו משועבדים, מכל מקום עיקר שמחתנו אינה על עצם השחרור, כי אם בעיקר על התורה שזכינו לקבלה לאחר יציאת מצרים, חמדה גנוזה זו אנו מורשישים מדור לדור לבנינו אחרינו ובה אנו שמחים אף בימי גלותנו ולכן כל המרבה לספר ביציאת מצרים אפילו בימי הגלות החשוכים, הרי זה משובח, לפי שמראה בזה שידוע ומבין שהשמחה העיקרית היא על התורה שזכינו ביציאתנו ממצרים.

הסיפור בליל פסח צריך להיות באופן שירגיש כאילו כל מה שמספר נתקיים בו, כמו ששנינו "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עמנו

3 ומטעם זה נשתנה ליל פסח משאר ימים טובים שבו נאמרה מצוות "ויה' גדת לבנך" ולא מצינו מצוה לספר לבנים על מתן תורה וכדו', לפי שסיפור יציאת מצרים הוא יסוד גדול וכנ"ל.

כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", ומצוה שזו שונה ממצות זכירת מצרים שבכל יום, שבכל יום המצוה היא לזכור אפילו בלב אולם מצות הסיפור בליל פסח צריך לקיימה בפה דווקא.

"הא לחמא עניא"

קטע זה נאמר בלשון ארמית, שכך תיקנו חכמים בבבל, ולפי ששפתם היתה ארמית, תיקנוה בלשון זו כדי שייבנו התינוקות וישאלו "מה נשתנה", ועוד שקטע זה אינו מעיקר ההגדה ולא אמרוהו בזמן הבית, ולכן אומרים אותו בלשון ארמית, כדי להבדילו מעיקר נוסח ההגדה.

"כל דיכפין יתי ויכול"

בחגים אחרים העני אינו צריך להזמנה מיוחדת לישב ליד השולחן, אבל בליל פסח בעוד שהכל יושבים בהסיבה בדרך חירות, מרגיש העני שאין לו שייכות לחירות, שהרי חיינו מרים הם, ואיך יישב ליד השולחן בהסיבה, ולכן מזמינים את העני לבוא ולהסב ליד השולחן בדרך חירות, שכן אפילו עני שבישראל חייב לישב בליל פסח בהסיבה ולהודות לה' על הניסים והנפלאות שעשה עם אבותינו במצרים.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות

ארבע השאלות הן על הסתירות במנהגי הלילה, מחד אוכלים מצה שהיא לחם עוני, ומאידך מסובים כדרך בני חורין, מחד אוכלים מרור, ומאידך מטבילים שתי פעמים כדרך העשירים. והתשובה לכך "עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלוֹקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ומכיוון שבתחילה עבדים היינו ולבסוף גאלנו ה', מציינים אנו בלילה זה את העבדות והחירות גם יחד.

מעשה ברבי אליעזר רבי יהושע וכו'

לאחר שאנו עונים עבדים היינו ומסיימים ואפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, בא בעל ההגדה ומביא פיסקת מעשה ברבי אליעזר וכו' לפי שממעשה זה אנו למדים ב' דברים אלו, שכן תנאים אלו היו חכמים גדולים בחכמה ובתבונה ובדעת ואף הם הרבו לספר ביציאת מצרים כפי שכלם כל הלילה.

אמר רבי אלעזר בן עזריה וכו'

הרס"ג אינו גורס בהגדה פיסקה זו, לפי שפיסקה זו דנה בענין חובת זכירת יציאת מצרים שמצוותה כל השנה, ואין לה שייכות להגדה שבה עוסקים במצוות סיפור יציאת מצרים.

ברוך המקום וכו' כנגד ארבעה בנים דברה תורה.

ארבעת הבנים ארבעה דורות הם, החכם הוא הבן המשכיל ששואל וחוקר בטעמי המצוות ואינו רוצה לקיימן בתמימות כאביו, מבלי לשאול שאלות. בנו של החכם, הוא הרשע,

והוא שואל את אביו המשכיל "מה העבודה הזאת לכם", מדוע אתה מקיים מצוות שאינך יודע טעמיהן. בנו של הרשע הוא הַתָּם, בן זה לא ראה את אביו מקיים מצוות, וכשאביו הרשע מביאו בליל פסח אל בית זקנו, הוא תמה ושואל "מה זאת?". בנו של התם שאביו זקנו אינם מקיימים מצוות התורה, הוא הבן שאינו יודע לשאול (מתוך מלבי"ם).

חכם מה הוא אומר ...

שתי שאלות כלולות בשאלת החכם, א. מה הם העדות החוקים והמשפטים אשר ציוה ה'. ב. מהו הטעם למצוות אלו. והתשובה בתורה לשאלתו היא עבדים היינו וכו' וזה עונה על שאלתו לדעת את טעמי המצוות, ובהגדה אנו מוסיפים לו גם כהלכות הפסח על השאלה לדעת מהם העדות והחוקים, שיש דין שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

רשע מה הוא אומר ...

מתוך צורת השאלה שלו ששואל מה ה"עבודה" הזאת ומסיים "לכם" רואים שהוא רשע שמוציא את עצמו מן הכלל וכופר בעיקר ורואה את המצוות כעבודה.

"ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו אילו היה שם לא היה נגאל" - אף על פי שהתורה עונה תשובה לרשע "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וכו'" מ"מ אין כוונת בעל ההגדה שלא לענות לו תשובה, אלא שאין הרשע אינו מקבל תשובה זו, ולפיכך אף אתה השב לו תשובה והקהה את שיניו.

תם מה הוא אומר...

שאלת התם נאמרה בתורה על פדיון פטר חמור, כמו שנאמר "וכל פטר חמור תפדה בשה וגו' והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור מה זאת וגו'" והטעם ששואל התם על פדיון פטר חמור, לפי שהחמור הוא בהמה טמאה שלא חלה עליה קדושת הגוף, ולכן הוא שואל "מה זאת", ואנו עונים לו "בחוזה יד הוציאנו ה' ממצרים, לומר שכיון שמצרים מיהרו לשלח את ישראל מארצם מחשש שמא ימותו גם הם, וכמו שנאמר "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ" שלא יכלו ישראל לשאת נכסיהם בעגלות כמנהג המצרים, והוצרכו לשאתם בחמורים, עד כי מוזכר בגמ' (בכורות ה): "...שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים, טעונים מכספה וזהבה של מצרים!"

ושאינו יודע לשאול, את פתח לו ...

כלומר אף שאינו יודע לשאול, פתח אתה את פיך בעבורו ואמור לו, דרוש לו בהגדה ופרסם לו הנס, שנאמר "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו... ויעקב ובניו ירדו מצרים עד לפיסקה זו עסקנו בשאלות הבנים ובזמנה של מצוות סיפור יציאת מצרים, והדברים שנאמרו עד הנה, בקיצור נאמרו, ואילו מכאן ואילך בא הסיפור בהרחבה, ופיסקה זו היא תחילת

ההגדה כמבואר בגמרא "מתחיל בגנות ומסיים בשבח"⁴.

ברוך שומר הבטחתו לישראל...

אחר פסקת "ואתן לעשיו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים" אומרים "ברוך שומר הבטחתו וכו'" כדי שלא יטעה הבן לומר שטוב להיות רשע מלהיות צדיק, לפי שדרך רשעים צלחה, שהרי לעשו ניתן הר שעיר לרשת אותו, ואילו יעקב ובניו ירדו למצרים וסבלו שם בעבודת הפרך, לכן אומרים ברוך שומר הבטחתו וכו' וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, הרי אף שראשית דרכם של ישראל בצער, אחריתם תשגה מאד (הגדת ח"י אדם).

מכסה את המצות ומגביה את הכוס ואומר:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.

כמה וכמה פירושים מצינו במשמעות תיבת "והיא" שבפסקת והיא שעמדה, יש שפירשו שמוסב על ההבטחה שניתנה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים לגאול את ישראל ממצרים, היא עמדה לאבותינו ולנו, ויש שפירשו שבכל דור ודור רוצים לכלותינו הרי"ז מרבה כבוד שמים בזה שהקב"ה מצילנו מידם.

⁴ והטעם שמתחיל בגנות, כדי לפרסם העבדות, ולהגיע ממנה למעלת הש"ח חרור, ולהכיר הגמול והטוב שהטיב ה' עמנו, שכן אין אדם מרגיש בשמחה אלא כשהוא זוכר את הצער שעבר עליו.

עשרת המכות

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה ...

כשאומרים את י' המכות נוהגים לטפסף מעט יין מן הכוס בכל מכה ומכה, והטעם לכך שעל ידי שפיכת טיפות היין אנו מעידים ששמחתנו חסרה ואינה שלימה, משום שישועתנו באה לאחר מפלת מצרים, וכמו שנאמר "בנפול אויבך אל תשמח".

עשר המכות באו על מצרים מידה כנגד מידה על מעשיהם הרעים, כמבואר במדרשים ובמפרשים;

דם - למה הביא עליהם ?

- לפי שהיו פרעה והמצרים עובדים ליאור, אמר הקב"ה אכה אלוהו תחילה ואחר כך עמו.
- המצרים המיתו בניהם של ישראל ביאור, באה מכת הדם והראתה להם כל ארצם מלאה דם אשר שפכו מישראל.

צפרדע - למה הביא עליהם ?

- לפי שהיו נוגשי מצרים מעירים את ישראל לעבודה בשחר ומקרקרים להם אחורי חלונותיהם לעוררם, לכך באו עליהם הצפרדעים ומקרקרים להם בכל מקום.
- לפי שהיו מבעיתים את ישראל בקולות ובגערות בלילה.

כנים - למה הביא עליהם ?

- לפי שמנעו מישראל מרחצאות והיו הכנים מצערים אותם, לפיכך גם המצרים לקו בהם.

ערוב - למה הביא עליהם ?

- לפי שהיו המצרים נכסים לבתי ישראל וחומסים מהם בניהם לעבודתם - הביא עליהם את הערוב והיו החיות נכנסות לבתיהם וטורפות מהם בבניהם.

דבר - למה בא עליהם ?

- מפני טורח העבדות, לא היו ישראל רועים את צאנם ובקרם, וגם המצרים היו גוזלים מהם את מקניהם, לכן הביא ה' את הדבר במקנה מצרים.

שחין - למה הביא עליהם ?

- לפי שהיכו המצרים את ישראל עד שנתמלא גופם בשחין
- מפני סיבת העבדות במצרים פרשו ישראל מנשותיהם כאילו היו מוכי שחין, ולכן הביא ה' על המצרים מכת השחין ונאלצו לפרוש מנשותיהם.

ברד - למה הביא עליהם ?

- לפי שהיו המצרים מכים בישראל באגרופ וזורקים עליהם אבנים, לפיכך המטיר עליהם ה' אבנים מן השמים.

ארבה - למה הביא עליהם ?

- לפי שגזלו המצרים את תבואת שדותיהם של ישראל לפיכך בא הארבה ואכל כל תבואתם.

חושך - למה הביא עליהם ?

- לפי שהחשיכו המצרים את עיניהם של ישראל בגלותם.

מכת בכורות - למה הביא עליהם ?

- לפי שגזר פרעה על ישראל "ואם בן והמיתן אותו" ולפי שביקשו המצרים להשמיד את בני בכורי ישראל, הרג הקב"ה את בכוריהם.

"חצצה"

נוטל ידיו ומברך על נטילת ידיים.

הסיבה שנוטלים ידיים, לפי ששינוי במשנה "נוטלין לידיים לחולין ולמעשר ולתרומה" והטעם "מפני סרך טומאה" כלומר, שבזמן המקדש הקפידו הכהנים על דיני טומאה וטהרה, וכשאכלו תרומה צריכים היו ליטול ידיהם מדברי סופרים קודם האכילה כדי שלא יטמאו את התרומה, לפי שהידיים עסקניות הן ונוגעות בכל דבר, וכדי שיהיו רגילין הכהנים בנטילה, גזרו גם על כל איש מישראל שיטול ידיו קודם אכילת פת, וגם בזמן הזה שאין הכהנים אוכלים תרומה, מפני הטומאה, לא בטלה תקנה זו, לפי שמהרה יבנה בית המקדש ואז נצטרך להיזהר בנטילה.

למרות שכבר נטלנו ידיים בתחילת הסדר מיד לאחר הקידוש, מכל מקום נטילת ידיים לטיבול הכרפס אינה עולה לו לאכילת לחם אם לא היה בדעתו לכך בשעת הנטילה, ולכן אפילו מי שהיה בדעתו לכך, ראוי לו לטנף את ידיו ע"י שיגע במקומות המכוסים ויטול שוב ובברכה.

"מוציא – מצה"

מגביה את ג' המצות ומברך ברכת "המוציא" לאחר מכן מניח את המצה התחתונה, ואוחז בידיו את העליונה והאמצעית הפרוסה, ומברך עליה על אכילת מצה, ויכוון בברכה זו לפטור גם את האפיקומן.

לאחר שברך את הברכות הנ"ל בוצע לעצמו ולכל אחד מהמסובים כזית מהמצה העליונה וכזית מהמצה הפרוסה ואוכל הוא ובני ביתו בהסיבת שמאל.

יש לאכול את הכזית מצה תוך שיעור אכילת פרס שכתבו הפוסקים שזמנו הוא בין 2-4 דקות ובדיעבד תוך 9 דקות יצא יד"ח.

”מרור”

נוטל כזית מרור לעצמו ולכל המסובים, טובלו בחרוסת ומנערה, ומברך על אכילת מרור, (ויכון גם על המרור שאוכל אח”כ בכורך) ואוכל בלא הסיבה.

עיקר מצוות מרור הוא בחזרת דהיינו חסה, שבתחילת גידולה היא מתוקה ובסוף גידולה היא מרה, ויוצאים בה ידי חובה אף כשהיא עדיין מתוקה לפי שמצוות מרור היא זכר למה שמיררו המצרים את חיי אבותינו בעבודת פרך, והם שעבדו אותם בתחילה בפה רך ובפיוסים, ונתנו להם שכר על עבודתם, ולבסוף מיררו חייהם בעבודה קשה, ולכן יש לאכול החזרת שבתחילת גידולה היא רכה ומתוקה ולבסוף היא קשה ומרה, זכר לשעבוד ישראל במצרים.

הטעם שצריך לטובלה בחרוסת

כתבו הפוסקים כי המנהג לטבול בחרוסת הוא זכר לטיט, שכן במרור אין רמז אלא שמיררו המצרים את חיי אבותינו בעבודה קשה, ואילו בחרוסת נרמז שמיררו את חייהם בעבודה קשה ביותר שאין קשה הימנה, שהיא לדברי חז”ל מלאכת הטיט, ומ”מ אין צריך שיעור כזית לחרוסת כיון שאין מברכים עליה, כיון שהיא טפילה למרור, ואדרבא יש לנער את החרוסת מן המרור

דיני אכילת המרור

- לכתחילה יש לאכול את המרור קודם חצות הלילה.
- יש לאכול מרור בשיעור כזית שהוא כ- 45 גרם, ואפשר להקל בשיעור של 28 גרם.
- חולה או מי שאינו יכול לאכול מרור, יכול לסמוך על הפוסקים שסוברים שדי בכזית ששיעורו 17.3 גרם.

”כור”

נוטל כזית מהמצה התחתונה וכזית מרור, וכורכם יחד ואוכל בהסיבה, ואין צריך לברך ואומר זכר למקדש כהלל.

מקור המצוה הזאת היא לפי שדעת הלל שאין יוצאים ידי חובת אכילת המצה אלא כשאוכלה יחד עם המרור ולא נפסקה הלכה לא כהלל ולא כחכמים ולכן מחמירים את ב’ הדעות, גם אוכלים מצה בהסיבה וגם כעת כשעושה כורך עם המרור שוב צריך לאכול בהסיבה.

"שולחן ערוך"

יש הנוהגים לאכול ביצים בסעודת ליל הפסח, לפי שביצים מאכל אבלים הן, ויש באכילתן משום זכר לחורבן המקדש, שהיו מקריבים הפסח, ועכשיו אין לנו פסח.

ראוי לכל אדם בליל פסח שירחיק מעליו דאגה וצער, ויאכל הסעודה מתוך שמחה, ויכוון לקיים מצוות שמחת יום טוב כמו שכתוב "ושמחת בחגך".

"צפון"

בגמר הסעודה קודם חצות הלילה נוטל לעצמו ולכל המסובים כזית מהמצה שהצפין לאפיקומן, ולכתחילה יקח שני כזיתים, ואוכל בהסיבת שמאל.

אסור לאכול אחר אכילת האפיקומן, כמו שכתוב בגמרא שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כלומר שלאחר קרבן הפסח אין מסיימים באפיקו - מן (הוציאו מיני מתיקה לקינוח) והטעם הוא כדי שלא להפסיד את טעם הפסח, והטעם לאכילת אפיקומן קודם חצות הלילה הוא לפי שהאפיקומן הוא זכר לקרבן הפסח שהיה נאכל קודם חצות, ובדיעבד אם אכל לאחר חצות יצא ידי חובתו.

שיעור האכילה של האפיקומן הוא שני כזיתים⁵ והטעם;

1. כזית אחד זכר לפסח וכזית אחד זכר למצה שנאכלת עמו.
2. כזית אחד זכר לפסח וכזית אחד זכר לחגיגה.
3. וי"א לפי שחביבה מצוות אפיקומן יותר משאר מצוות, לכן יאכל ממנו שיעור כפול.

"גמר"

מוזגים כוס שלישית, נוטלים מים אחרונים, ומזמנים. לאחר ברכת המזון מברך בורא פרי הגפן ושותה בהסיבת שמאל.

5 מי שקשה לו לאכול שני כזיתים, כגון זקן או חולה, יאכל לפחות כזית אחד ויוצא ידי"ח. וראוי לציין כי שיעור הזמן בו יש לאכול את האפיקו מן הוא כדי אכילת פרס שהוא בין 4-2 דקות ובדיעבד תוך 9 דקות יצא ידי"ח.

"הלל"

מיד לאחר ברכת המזון נוהגים למזוג כוס רביעית קודם שגומרים את ההלל.

כוס חמישית

נוהגים למזוג כוס חמישית יתירה על הכוסות של המסובים ולוקחים כוס גדולה לכבוד ולתפארת, וקוראים לה כוס של אליהו, ואומרים "שפוך חמתך אל הגויים וכו'.

שתיית היין מכוסו של אליהו

לעניין שתיית היין שבכוסו של אליהו ישנם דעות בין הפוסקים, יש שנהגו לשתות כוסו של אליהו בתוך הסעודה, ויש שמשאירים אותה מלאה עד לבוקר, ואומרים עליה את קידוש היום.

"נרצה"

אם עשה כסדר הזה יהא מרוצה לפני ה'.

הטעם שנרצה לאחר ההלל, משל לבן שכעס עליו אביו, וכדי לפייסו היה הבן משבח ומקלוס, ולבסוף נתגלגלו רחמי האב על הבן ונתפייס עמו, אף אנו מהללים ומשבחים את אבינו שבשמים על שגאלנו ממצרים מבית עבדים, ומצפים שלאחר "הלל" נזכה ל"נרצה".